

Arhiereul Inochentie Burghele egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (II)*

Drd. Gheorghe DIACONU**

Rezumat:

Partea a doua a studiului de față prezintă obiectele bisericești și fondul de carte veche intrate în patrimoniul Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți în perioada egumeniei arhierelui Inochentie Iliupoleos (1815-1840), majoritatea păstrate și recent restaurate.

Cuvinte-cheie:

Popăuți-Botoșani, Inochentie Iliupoleos, obiecte de cult, carte veche

VIII. Obiectele de patrimoniu moștenite din perioada egumeniei arhierelui Inochentie

În categoria bunurilor mobile de artă create pentru biserica *Sfântul Nicolae Popăuți* în timpul egumeniei arhierelui Inochentie, din perioada 1815-1840, s-au păstrat și conservat piese din mobilierul bisericesc de epocă, obiecte liturgice din materiale prețioase, icoane și un fond de carte veche. Cu excepția acestuia din urmă, majoritatea acestor obiecte au fost conservate și restaurate pentru a fi expuse într-un muzeu care se va construi și organiza în viitorul apropiat.

Printre piesele de mobilier realizate în această perioadă, se numără un tron arhieresc de lemn sculptat și pictat, amvonul bisericii fixat în peretele nordic al naosului, între absidă și arcada ce delimitează această încăpere de pronaos, și un proschinitar de lemn pictat, aflat inițial în casa egumenească.

*Tronul arhieresc*¹ este confecționat din lemn sculptat grunduit, poleit și pictat în stilul epocii, prevăzut cu baldachin sprijinit pe latura verticală. Pe un fond

---

* Continuare din numărul 3/2015, p. 146-184.

** Gheorghe Diaconu, doctorand la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Andrei Șaguna*, din cadrul Universității *Lucian Blaga* din Sibiu.

¹ ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1869, f. 17^v, nr. 207; strană arhierescă (3 x 0,85m) de lemn sculptat (AMSNP, Inv. 108/1966, f. 26^r, nr. 171).

comun de culoare gri-verde se profilează forme discrete sculptate și aurite, care ornează spațiul central și conturul frontal al tronului.

Ornamentația centrală, de formă dreptunghiulară, realizată în tempera, constă în icoana de formă trilobată a lui Hristos arhieru, flancată de însemnele arhieresti din centru și într-o ornamentație profilată, în frunze de acant, care umplu spațiul delimitat de un chenar. Hristos arhieru este pictat pe tron în veșminte arhieresti și mitră pe cap, binecuvântând cu dreapta și ținând Sfânta Evanghelia în stânga. De pe tija cârjei și a crucii arhieresti, care se încrucișează, se deschid paralel cu ele Tablele Legii și, respectiv, Evanghelia. Pe primele sunt numerotate cele zece porunci, iar Evanghelia este deschisă la textul: „Învățați-vă de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre. Că jugul Meu este bun și sarcina Mea este ușoară” (Mt 11, 28-30). În partea superioară a ornamentului, chenarul aurit este întrerupt de o mitră sculptată care se profilează în exterior, iar deasupra, întregul ornament este încadrat de o ghirlandă simbolică realizată din viță de vie și struguri. Sub acest ornament, într-un spațiu sub formă bilobată, cu un fond de culoare albă, paralel și simetric cu latura inferioară a acestuia, s-a consemnat de către pictor, utilizând culoarea de fond a tronului: „Primește o H(ri) s(toas)e Împărate ale Tale dintru ale Tale, de la credincios(ul) robul Tău Inochentie Iliupoleos, proestos M(ănăstirii) S(fântului) Ier(a)rh Nicolae. 1820 august 10”².

*Proschinitar*³ pentru rugăciunea privată din casa egumenească. Despre aceasta, în vechile inventare, se arată că era „[...] zugrăvit cu icoanele mai multor praznice, având icoane îmbrăcate cu argint suflate cu aur și una candelă de argint și sub proschinitar un scriitor cu cincisaltare”⁴; că aceste icoane îmbrăcate erau a *Maicii Domnului* și a *Nașterii Domnului* și că în fața acestui proschinitar „[...] preosfințitul arhieru Inochentie îndrepta rugă către cer [...]”⁵. Acest iconostas, confecționat din lemn sculptat și pictat în tempera, din care nu s-a păstrat treimea inferioară, are partea superioară semirotondă: jumătate în formă de semicerc, iar cealaltă jumătate, delimitată de prima printr-un decroș orizontal, în formă de sfert de cerc concav față de prima. Această parte semirotondă se sprijină pe două perechi de pilaștri care pornesc de pe un suport drept, iar între ele este realizat un alt suport înclinat, tip analog, pentru carte deschisă.

În timpanul superior, care se conturează, în secțiune, ca o formă aproximativă de clopot, este pictată în tempera scena *Coborârea de pe Cruce*. Pe fundalul ce-

² N. Iorga, *Inscripții botoșănene*, p. 18; idem, *Inscripții din biserici*, p. 222; Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 32; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 26^r, nr. 171, inscripția în anexa 12, ff. 29^r-30^r.

³ Iconostas (3 x 1,5 m) de lemn sculptat și pictat, cu douăsprezece scene (AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 25^r, nr. 162).

⁴ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 54^v, nr. 202.

⁵ ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 8^r-8^v, nr. 9.

Obiectele de patrimoniu moștenite din perioada egumeniei arhierelui Inochentie

lei de-a doua zone, cea a pilaștrilor, pe două panouri pătrate sunt pictate praznicele împărătești delimitate între ele de chenare poleite. În centrul acestor două panouri s-a prevăzut câte un locaș pentru icoane mobile procesionale. În primul panou din stânga, de sus în jos, avem pe primul rând următoarele scene: *Nașterea Maicii Domnului, Intrarea Maicii Domnului în Biserică, Buna Vestire și Întâmpinarea Domnului*; pe al doilea rând, *Înălțarea Domnului, Nașterea Domnului*⁶, ca icoană portabilă din centru, și *Adormirea Maicii Domnului*, iar pe al treilea rând, *Pogorârea Sfântului Duh, Izvorul Tămăduirii, Fuga în Egipt și Închinarea Magilor*. În al doilea panou iconografic, din dreapta, tot pe verticală, pe primul rând avem: *Schimbarea la Față, Botezul Domnului și Intrarea în Ierusalim*; în al doilea rând, *Învierea Domnului, Maica Domnului*⁷, de tip Hodighitria în bust, și *Sfântul Inochentie*, ca icoane portabile și *Cina cea de Taină*, iar pe ultimul rând, *Duminica Tomei, Iisus în Templu la înjumătățirea praznicului și Învierea lui Lazăr*. Este posibil ca acest iconostas tip arcosoliu să fi fost comandat de arhimandritul Inochentie în 1804, conform cu inscripționarea de pe îmbrăcămintea de argint a icoanei procesionale a *Maicii Domnului*.

Proscomidiarul – iconostas. Acesta, sub forma unui dulap „[...] zugrăvit cu chipuri de sfinți, cu două uși și două saltare [...]”⁸, avea înfățișarea unui iconostas pictat atât în interior, cât și în exterior. Pe suprafața exterioară a ușilor au fost reprezentate: scena *Buna Vestire, Sfinții Apostoli Petru și Pavel*, precum și *Sfântul Nicolae*, patronul bisericii; pe cea interioară *Sfinții Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur*, iar pe suprafețele interioare au fost pictate scenele: *jertfa lui Avraam, Avraam și Melchisedec, Nașterea Domnului, Mântuitorul cu Sfinții Apostoli, Cina cea de Taină, Răstignirea, Coborârea de pe Cruce, Învierea și Judecata Viitoare*⁹. Pe icoana *Cina cea de Taină*, de aici, pictorul a consemnat: „Fericiții ctitori răposați: Ștefan voevod, Ruxandra doamna, Bogdan vo(evo)d, Maria doamna, Mihail vo(evo)d, Safta doamna, Constantin v(oe)vod, Ana doamna, Silvestru arhieru, Ghenadie monah, Ruxandra, Șerban, Constantin, Safta, Toma, Maria”¹⁰. Ioan zugrav, 1821 martie 24”¹¹.

⁶ Icoană (18 x 23 x 2 cm) îmbrăcată într-o ocladă de argint aurit și inscripționată cu următorul text în grafie chirilică: „Ioan ierei ot Danc(u). Mariea Vărnăv” (N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 277; idem, *Inscripții botoșănene*, p. 18; idem, *Inscripții din biserici*, p. 222; Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 31; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 25^r, nr. 148; anexa 8, f. 29^r).

⁷ Pe ferecătura de argint aurit a icoanei (18/23 cm) *Maicii Domnului* stă scris în chirilică: „Inochentie ieromonah, 1804”; N. Iorga, *Inscripții botoșănene*, p. 18; idem, *Inscripții din biserici*, p. 222; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 29^r, nr. 146, inscripția în anexa 7, f. 25.

⁸ ASBt, *Primăria Botoșani, dos. 2/1873*, f. 18^r, nr. 253.

⁹ Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 30.

¹⁰ *Ibidem*, p. 37.

¹¹ Al. Simionescu (*ibidem*) nu a observat numele pictorului și datarea de pe icoana *Cina cea de Taină* (62 x 62 x 2 cm), păstrată până la un moment dat din proscomidiarul de lemn (AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 22^r, nr. 83, , inscripția în anexa 4, f. 29^r).

*Litierul de lemn*¹², nedatat, dar care se încadrează, ca tehnică și stil, în aceeași perioadă și în același set de obiecte, cu zone și motive sculptate și poleite cu aur, scoase în evidență de un fond de culoare gri-verde, se aseamănă ca formă cu un picior de potir, care susține, în locul cupei, o tăviță rotundă pe care se așază cele cinci pâini specifice rânduielii Litiei. Pe suportul rotund și dantelat, cu o sculptură perimetrală poleită, sunt încastrate trei sfeșnice de câte o lumină, sub forma a trei dragoni cu aripile desfăcute, pe capetele cărora sunt prevăzute suporturile de fixare a lumânărilor, iar în partea din față, trei păhăruțe tot din lemn pentru grâu, vin și untdelemn.

Dintre obiectele liturgice de argint specifice slujbelor arhieresti s-au păstrat două perechi de dichere și trichere¹³, un ibric de spălat pe mâini cu tava lui specială, două cârje arhieresti¹⁴, un engolpion sub formă de triptic, trei cruci cu suport, o mitră, o bederniță¹⁵ și un set de sfinte vase.

Pe suportul unui dicher și al unui tricher, ambele din perechea cea mai frumoasă, se repetă inscripționarea cu caractere chirilice: „Cu cheltuiala preosfințitului mitropolit Inochentie Iliupoleos. 1820”¹⁶.

*Ibricul liturgic*¹⁷ de turnat apă de către diaconi la anumite momente din cadrul Sfintei Liturghii, cu un brâu ornamental pe mijloc și cu un lăntișor care leagă capacul superior de mâner, este inscripționat cu același text¹⁸, ca și piesele anterioare, însă, de data aceasta, textul este redat și în limba greacă¹⁹. Acest text bilingv este aplicat în aceeași manieră și pe *tava liturgică*²⁰ ovală, care, ca și ibricul, este simplă, având doar un ornament perimetral, iar în centrul cuvei, soarele cu razele lui este dăltuit sub forma unei fețe umane, într-un mod asemănător cu reprezentările din picturile murale.

*Engolpion – triptic*²¹. Acesta, realizat din trei medalioane ovale identice, sub formă de triptic, care se închid pe avers și revers peste medalionul central, este

¹² ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 51^v, nr. 24; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 18^r, nr. 254; litier (0,4x0,4 m) de lemn (AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 27^r, nr. 210.)

¹³ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 52^r, nr. 93; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 10^r, nr. 47. Perechea inscripționată se află în prezent în muzeul Mănăstirii Vorona.

¹⁴ Una de argint, alta lucrată în sidef, în prezent în muzeul Mănăstirii Vorona.

¹⁵ Ambele în muzeul Mănăstirii Vorona.

¹⁶ Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 36; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 28^r, nr. 226. În prezent se află în muzeul Mănăstirii Vorona.

¹⁷ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 57^r, nr. 31; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 11^r, nr. 50; ibric arhieresc (25x10 cm, 648 gr.) de argint (AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 26^r, nr. 183).

¹⁸ Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 36; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 30^r, anexa 15.

¹⁹ Adică: Διὰ δαπάνης του ἁγίου Ἰλιουπολεος κηρίου Ἰνοκεντίου.

²⁰ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 57^r, nr. 31; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 10^v, nr. 49; tavă liturgică (875 gr., ovală), de argint (AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 30^r, nr. 214, anexa 20, f. 27^r).

²¹ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 52^v, nr. 98; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 10^r, nr. 46; engolpion (9x7 cm, 270 gr.) cu șase iconițe (AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 26^r, nr. 178).

Obiectele de patrimoniu moștenite din perioada egumeniei arhierului Inochentie

confectionat din rame de argint aurit, prevăzute cu falțuri și balamale pentru a se putea închide. În medalioanele pictate pe ambele fețe în stilul secolului al XIX-lea, sunt reprezentate pe primele trei fețe scenele: *Sfânta Treime*, în centru, încadrată de *Botezul* și de *Înălțarea Domnului*, iar pe celelalte trei fețe, de pe verso, *Maica Domnului*, de tip Hodighitria în bust, în centru, încadrată de *Sfinții Marii Mucenici Gheorghe și Dimitrie*, din medalionul din dreapta ei, și *Sfinții Mucenici Ioan cel Nou de la Suceava și Inochentie*, din cel din stânga.

Engolpionul-triptic are ca sistem de protecție o cutie ovală corespunzătoare formei lui pliate, realizată din argint cu interiorul căptușit în catifea verde. Exteriorul acesteia a fost ornat de către meșterul argintar cu două medalioane iconografice în grafică, având reprezentați, pe prima dintre fețe, în stilul epocii, pe *Sfinții Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Grigore Teologul*, iar pe a doua, pe *Sfântul Nicolae*, încadrat de *Sfinții Haralambie și Spiridon*. Ca și în cazul engolpionului cu cele șase medalioane amintite, scrisul aferent sfinților grafități pe cutiuța protectoare este realizat în limba greacă.

*Cruce procesională*²². Între toate obiectele liturgice se distinge, prin execuție și rafinament, o cruce de lemn sculptat pe ambele fețe, consolidată de un chenar perimetral ornamental de argint aurit. Pe acest chenar sunt prinse două alte reprezentări, confectionate din același material prețios și specifice acestor cruci: o mitră, pe capătul brațului vertical superior și patru serafimi penetrați în exterior de razele crucii, fixați între brațele acesteia. Pe prima dintre fețe, pe suprafața sculptată în lemn, sunt rediate, sub forma unor medalioane ce fac parte dintr-un „arbore iconografic”, scenele unora dintre praznicele împărătești. Acestea alternează, în cazul brațului vertical, cu câte două medalioane mai mici reprezentând pe *Sfinții Apostoli*, trimiși doi câte doi la propovăduire și sunt dispuse având în centru *Răstignirea*, încadrată de *Buna Vestire, Duminica Tomei și Sfinții Împărați Constantin și Elena*, pe brațul vertical, și de *Cina cea de Taină și Învierea Domnului*, pe cel orizontal. Pe cealaltă față a crucii, sculptată în aceeași manieră, în spațiile medalioanelor identice ca formă și expunere cu cele de pe prima față, avem reprezentată în centru *Adormirea Maicii Domnului*, încadrată pe brațul orizontal de *Nașterea Maicii Domnului și de Intrarea în Biserică*, iar pe cel vertical, de *Schimbarea la Față, Nașterea Domnului și Botezul Domnului*.

Componentele scheletului metalic și crucea de lemn sunt foarte bine fixate între ele prin înfiletarea a două tije metalice pe capetele brațelor orizontale ale crucii, iar între schelet și capătul exterior al tijelor sunt introduse petale metalice ornamentale ca terminație estetică a acestor două capete. În cazul capetelor

²² ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 51^r, nr. 5; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 8^v, nr. 15. Cruce procesională (55x20 cm, 1,8 kg) aflată în permanență pe Sfânta Masă (AMSNP, Inv. 108/1966, f. 20^r, nr. 1, anexa 1, f. 29^r).

Drd. Gheorghe Diaconu

brațului vertical, se realizează aceeași consolidare, însă aici prin înfiletarea mitrei pe capătul superior, iar a suportului crucii, pe capătul inferior. Suportul, de formă poligonală, simplă și fără nici o ornamentație, este inscripționat de către meșterul argintar cu următorul text în grafie chirilică: „Inochentie arhiereu, Ioan Bașotă. 1833 aprilie 20”²³.

Din setul de sfinte vase deja amintite se distinge, ca proporție, execuție și rafinament, *Sfântul Potir*²⁴ din argint aurit. Calitățile estetice ale acestuia sunt date, mai întâi, de o proporție remarcabilă a părților componente: cupa, suportul și mânerul cu care se îmbină. Cupa, prevăzută cu o tijă care trece prin mâner și se înfiletează la baza suportului, este aurită parțial: interiorul și un centimetru din marginea superioară a exteriorului pe care meșterul argintar a scris cu majuscule chirilice textul grecesc: „† ΘΩΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΤΑΛΛΕΤΕ ΠΙΓΙΣ ΔΩΑΝΑΤΟΥ ΓΕΥΣΑΘΕ”²⁵. Suprafața ei exterioară însă se îmbracă cu un ornament traforat, reprezentând un vrej vegetal care susține patru medalioane ovale aurite, având transpuse în tehnica grafică, în primele trei, scena *Deisis*, cu Mântuitorul Iisus Hristos, Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul, în picioare, iar în al patrulea, *semnul Sfintei Cruci*, cu sigla *ĬÆs XÆs NI KA*, inscripționată între brațe și cu semnele răstignirii de o parte și de alta.

Suportul Sfântului Potir este realizat într-o ornamentație discretă și rafinată. Pe suprafața semiorizontală sunt transpuse în aceeași tehnică, sub forma a patru medalioane rotunde conturate cu briliante, însemnele pătimirii și răstignirii lui Hristos, adică: o făclie aprinsă pe axul căreia se încrucișează o cruce și o sabie, în primul; un stâlp, încrucișat pe axul său de o vargă și un ștreang și având așezat pe vârf cocoșul biblic cântând, în al doilea; Crucea răstignirii înclinată, cu coroana de spini între brațele ei, în al treilea, și scara, sulita, trestia, cu buretele în vârful ei, încrucișate, în al patrulea medalion. Spațiul dintre aceste medalioane este ornat prin singura formă ambutisată de pe întreaga suprafață a potirului, reprezentând un motiv floral simbolic. Pe următoarea suprafață circulară a suportului, este realizată manual o ghirlandă vegetală, care are drept suport de expunere pe orizontală cincisprezece palmieri dispuși la distanțe egale între ei. În ultimul spațiu circular de formă semirotondă este executat un alt ornament, conceput din zale și flori cu patru petale, sub formă de cruce, care le îmbină. Zalele, conturate prin incizie, au în spațiul lor urme de lovitură de ciocan, iar în golul lor sunt executate cruci cu câte trei raze între brațe, toate realizate dintr-o singură incizie manuală.

²³ Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 36; ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 51^r, nr. 5; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 8^v, nr. 15; Grigoraș, *Un cititor de seamă*, pp. 109-110.

²⁴ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 51^r, nr. 11; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 9^r, nr. 25; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 10^r, nr. 50/1, 718 gr. .

²⁵ Argintarul a așezat în textul grecesc scris cu caractere chirilice accentele și spiritele, pe care noi, dorind să redăm scrierea lui, nu am avut posibilitatea tehnică de a le transpune.

Obiectele de patrimoniu moștenite din perioada egumeniei arhierelui Inochentie

Pe suprafața superioară a suportului, de formă tronconică, meșterul argintar a conceput o ghirlandă din ramuri de măslin, foarte simplă și discretă, lucrată manual prin incizare, care se ondulează, având ca puncte de prindere patru rozete executate în aceeași manieră. Trecerea de la suport la mânerul potirului se face printr-un element strujit și lucrat în briliante sub forma unor biluțe. Mânerul este, de asemenea, strujit și fără alte ornamente.

*Sfântul Disc*²⁶, care face parte din acest set de sfinte vase, este lucrat mai simplu. Ornamentația se reduce la suprafața tăviței pe care este transpusă în grafică scena *Sfintei Treimi*, adică: Pruncul Iisus, în poziție orizontală, înconjurat de raze și de doi îngeri îngenuncheați pe nori și cu aripile semideschise, Duhul Sfânt, în chip de porumbel, înconjurat de raze și nori, coborând peste El, și Tatăl, simbolizat de o glorie, pe care s-a scris: Ὁ Θ(έο)ς. Marginea circulară a tăviței a fost ornată cu trei eșarfe înnodate sub formă de papion, care despart în trei textul liturgic grecesc, scris în aceeași manieră: „ἸἸΑϞ Ο ΑΜΝΟϞ ΤϞ ΟϞΕϞ Ο ΑἰΡΩΝ ΑΜΑΡΤΙΑΝ ΤϞ ΠΑΝΤΟϞ ΚΟϞΜϞ”, adică „*Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii.*”

*Steluța*²⁷ Sfântului Disc este decorată pe cele patru brațe cu câte un chip de înger cu două aripi, încadrat într-un ornament, ambele lucrate în aceeași tehnică, iar în centru cu o cruce bizantină, având între brațe inscripționată sigla: ἸϞ ΧϞ ΝΙ ΚϞ²⁸.

Credem că setul de sfinte vase descris, nedatat, poate fi cel la care face referință însemnarea: „Să se știe de când au cumpărat cuconu(l) Costachi un potir, cu un disc, cu o linguriță, cu o zvezdea. Mart(ie) 15, 1819”²⁹.

Printre obiectele de cult păstrate de la arhierul Inochentie, se numără și două clopote.

*Clopotul cel mare*³⁰, imprimat cu chipurile sfinților Nicolae și Gheorghe, spărgându-se după numai patru ani de la turnare, a fost refăcut conform inscripției: „Acest clopot s-au făcut din nou cu cheltuiala p(reaosfinției) s(ale) mitropolit chir Inochentie Iliupoleos, proestos Monastirii Sfântului Ierarh Nicolai, ce să numește Popouți, de 700 oca, la anul 1824, dechemvrie 6. Și la anul 1828 deche(mvrie) 6 stricăndu-să, s-au prefăcut iarăși mai sporind 300 oca, tot cu al aceluiași cheltuia-

²⁶ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 51^r, nr. 11; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 9^r, nr. 26; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 10^r, nr. 50, diametru 0,17 m, 223 gr.

²⁷ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 51^r, nr. 11; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 9^r, nr. 29; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 10^r, nr. 38, 111 gr.

²⁸ Așa a scris argintarul.

²⁹ *Viața Sfântului Vasile cel Nou*, Botoșani, 1815, mss. 1/2 (35x22x1 cm, broșat) „reintrat în arhiva Bisericii Popăuți, în anul 1908, septembrie, 23, donat de d-na Elena V. Dimitriu. Paroh Al. Simionescu” <m. p.> (*ibidem*, f. 1^r) (AMSNP, *Inv. nr. 108/1966*, f. 13^r, nr. 47), pe foaia de gardă de la început.

³⁰ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 52^r, nr. 90; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 8^r, nr. 2; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 28^r, nr. 223, dimensiuni: 1,20x1,10 m, 1200 kg. .

Drd. Gheorghe Diaconu

lă, spre veșnică pomenire. 1830 mai 29³¹. Acest clopot s-au vărsat de mine Pavăl clopotar Romanovici, la anul 1830 mai 29³².

*Clopotul cel mic*³³, imprimat cu chipurile Maicii Domnului și al Sfântului Nicolae, aflat în uz ca și cel mare, este datat de inscripția: „Acest clopot s-a făcut în cinstea Sfântului Ierarh Nicolai și cu cheltuiala preaosfințitului mitropolit Iliu-poleos chiriu chiriu Inochentie, Popouți, anul 1824³⁴”.

De la arhiereul Inochentie, ca fost tipograf și eclesiarh al mitropoliei și iubitor de cultură și de frumos, s-a păstrat și o importantă bibliotecă. Nedispunând însă de inventare vechi cu detalii cel puțin minimale despre cărțile acestei biblioteci, pe de o parte, și nici de însemnări personale ale lui Inochentie, pe de altă parte, este greu să stabilim cu exactitate edițiile cărților moștenite de la el. Însă, referitor la numărul lor se poate stabili că în 1815, la preluarea egumeniei, Inochentie a găsit la Popăuți douăzeci și una de cărți liturgice grecești³⁵, o *Evanghelie* greco-moldovenească și opt cărți liturgice românești³⁶, iar imediat după decesul său au fost înregistrate o sută cincisprezece cărți grecești, opt rusești, douăzeci și două de muzică – dintre care șaptesprezece grecești și cinci românești – și nouăzeci și nouă cărți românești³⁷. Așadar, pe lângă un număr total de treizeci de cărți, în totalitate liturgice, existente în 1815, Inochentie a lăsat posterității încă două sute patruzeci și patru de cărți din biblioteca personală, de dinainte și din timpul egumeniei sale³⁸, ca și un număr necunoscut de cărți liturgice achiziționate pentru biserica mănăstirii a căror catagrafie ne-a rămas necunoscută. Biblioteca personală era compusă din cărți de cult, de învățătură dogmatică³⁹, biblică⁴⁰,

³¹ Simionescu (*Mănăstirea Popăuți*, p. 37) a încurcat inscripțiile.

³² AMSNP, *Inv. nr. 108/1966*, ff. 30^r-31^r, inscripția în anexa 22, ff. 30^r-31^r; Grigoraș, *Un ctitor de seamă*, p. 111.

³³ ASBt, *Parohia Sfântul Nicolae Popăuți*, dos. 5/1869, f. 52^v, nr. 90; ASBt, *Primăria Botoșani*, dos. 2/1873, f. 8^r, nr. 2; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 28^r, nr. 224, dimensiuni: 0,80x0,50 m, 150 kg. .

³⁴ AMSNP, *Inv. 108/1966*, anexa 23, f. 31^r; Grigoraș, *Un ctitor de seamă*, p. 111.

³⁵ BAR, *Documente istorice*, 204/CCC: *Catagrafia Mănăstirii Popăuți, 1815 februarie 16*, în care, la capitolul *Cărți bisericesti*, sunt trecute următoarele cărți grecești: o *Evanghelie*, 12 *Mineie*, un *Penticostar*, un *Triod*, un *Apostol*, un *Octoih*, un *Molitfelnic*, un *Ceaslov* și o *Psaltire* (f. 2^v).

³⁶ Acestea sunt: două *Evangelii*, un *Minei*, un *Triod*, un *Octoih*, un *Penticostar*, un *Apostol* și un *Ceaslov* (*ibidem*).

³⁷ ASBt, *Colecția documente*, IX/98: *Catagrafie de cărțile ci s-au socotit di prisos piste aceli ci s-au lăsat pentru bisărica di la măn(ă)s(tirea) Popăuții prin osăbită catagrafie*, ff. 1^r-5^r.

³⁸ *Ibidem*, f. 5^r.

³⁹ Sf. Ioan Damaschin, *Descoperire cu amăruntul a pravoslavnicii credințe*, Iași, 1806, 3 ex. (ASBt, *Colecția documente*, IX/98, f. 4^r-4^v; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 12^r, nr. 26).

⁴⁰ Între acestea sunt: „o *Biblie* în șase tomuri”; „o carte a *Noului Testament*”; „o *Biblie*”; „o *Biblie* în două tomuri” (ASBt, *Colecția documente*, IX/98, f. 4^r-4^v), dintre care se regăsesc în fondul de carte veche doar: *Biblia*, Blaj, 1795 (3 ex.) și *Noul Testament*, Sankt Petersburg, 1818 (AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 11^r).

Obiectele de patrimoniu moștenite din perioada egumeniei arhierului Inochentie

omiletică⁴¹, aghiografică⁴², monahală și filocalică⁴³, canonică⁴⁴ etc., precum și din cele de cultură generală: filosofie antică⁴⁵, istorie⁴⁶, geografie⁴⁷, gramatică⁴⁸ etc.⁴⁹

Între cărțile românești ale acestei biblioteci, care au ajuns până la noi, se regăsesc într-un număr mai mare unele dintre cele tipărite la Mănăstirea Neamț, urmate de cele de la Iași, Buda, București, Râmnic, Buzău, Blaj, Brașov și Sibiu. Atenția deosebită pe care o acorda Inochentie cărților se vede din corespondența pe care o întreținea cu aceste centre tipografice bisericești, cum este, de pildă, cea cu Neonil⁵⁰, starețul Mănăstirii Neamț, și din preocuparea sa din tinerețe de a le conserva printr-o legătură temeinică și de lux. Așa au ajuns până la noi unele din ele, foarte frumos legate în lemn și piele, din perioada de când era ieromonah și pe coperta cărora și-a inscripționat cu litere aurii numele: „Inochentie ieromonah”⁵¹ sau „Inochentie eclesiarh”⁵², iar altele din perioada egumeniei sale, cărora le-a

⁴¹ De exemplu: Sf. Ioan Gură de Aur, *Mărgăritarul*, Mănăstirea Neamț, 1747; idem, *Împărțire de grâu*, Buzău, 1833 (2 ex.); *Kiriadromionul*, București, 1801; *Kiriadromionul*, Mănăstirea Neamț, 1811; idem, *Puțul*, Buzău, 1833; Sf. Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuirea celor patru evanghelii*, Iași, 1805 (2 ex.); *Tâlcuirea celor șapte Sfinte Taine ale Bisericii*, Iași, 1807 (ASBt, *Colecția documente*, IX/98, ff. 4^r-5^r; AMSNP, *Inv. 108/1966*, ff. 11^r-14^r).

⁴² Cum sunt: *Viețile Sfinților* pe cele 12 luni, Mănăstirea Neamț, 1807-1815 (ASBt, *Colecția documente*, IX/98, f. 4^v; AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 12^r).

⁴³ Printre care: *Lavsaiconul* (2 ex.); *Cuvintele Sfântului Teodor Studitul*, Râmnic, 1784; *Avva Dorotei*, Râmnic, 1784; *Scara Sfântului Ioan Sinaitul*, Mănăstirea Neamț, 1814; *Adunarea cuvintelor pentru ascultare și Viața Sf. Paisie*, Mănăstirea Neamț, 1817 (ASBt, *Colecția documente*, IX/98, ff. 4^r-5^r; AMSNP, *Inv. 108/1966*, ff. 11^r-12^r).

⁴⁴ *Pidalion*, lb. greacă (ASBt, *Colecția documente*, IX/98, f. 1^v); Andronache Donici, *Adunarea cuprinzătoare în scurt de pravilele cărților împărătești*, Iași, 1814 (*ibidem*, f. 4^r).

⁴⁵ Șase tomuri *Tucidide*; *Apotichi ton pedon*, București, 1788 (*ibidem*, ff. 1^v-2^r).

⁴⁶ *O istorie a Americii* (lb. gr.); *Istorie a împărăției Rusiei*, în 2 t.; D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*; 2 t., Sankt Petersburg, 1717 (*ibidem*, f. 4^r).

⁴⁷ *Geografia* lui Gașpar; 2 cărți cu hărți geografice toate grecești (*ibidem*, ff. 1^r-2^r); D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Mănăstirea Neamț, 1825 (*ibidem*, f. 4^r).

⁴⁸ Sunt menționate 12 cărți de gramatică în limba greacă, printre care, cele ale autorilor: Theodor Ghizi, Hristopulos, Gheorghe Vendati și Visarion Macri și, de asemenea, patru lexicoane, dintre care unul al lui Eftropie și altul al lui Antim Gazi, trecut la cărțile rusești (*ibidem*, ff. 1^r-5^r).

⁴⁹ Este menționată și „o carte fizică apantisma” (*ibidem*, f. 1^v).

⁵⁰ Printr-o scrisoare din 27 aprilie 1838, starețul Neonil îi răspundea lui Inochentie, oferindu-i în dar lucrarea *Praștia*, Mănăstirea Neamț, 1837 (ASBt, *Colecția documente*, IX/77, f. 1^r-1^v), iar în 26 mai, printr-o altă epistolă, îi răspundea din nou, comunicându-i suma de 720 lei pentru cărțile comandate (*ibidem*, f. 2^r).

⁵¹ Acest nume se află imprimat pe următoarele cărți: *Biblia*, Blaj, 1795, 3 ex., inv. 27, 28, 28/1; *Rânduiala tunderii în monahism*, Mănăstirea Neamț, 1815, inv. 84; *Pravila, carte folositoare de suflet*, 1800, inv. 85; Sf. Ioan Damaschin, *Teologhicon*, Iași, 1806, 3 ex., inv. 75, 75/1, 75/2; *Triodion*, Râmnic, 1788; *Kiriadromion*, București, 1801, inv. nr. 69.

⁵² Pe prima copertă a două exemplare din: Sf. Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuire la cele patru evanghelii*, Iași, 1805, inv. 48 și 48/1.

Drd. Gheorghe Diaconu

acordat o atenție maximă. Este vorba de două Evanghelii care se remarcă prin ferecăturile lor de argint aurit.

Prima dintre ele este un exemplar din *Evanghelia*⁵³, ediția Mănăstirea Neamț, 1821, cu text chirilic, care a fost legată în coperti de lemn, îmbrăcate în catifea verde, peste care s-a aplicat o argintărie ornamentală florală, traforată. Pe prima copertă este transpusă sub formă de medalioane, executate în grafică și în stilul epocii, scena Învierii Domnului, în centru, încadrată de cei patru evangheliști: *Matei, Marcu, Luca și Ioan*, iar pe a doua copertă, cu ornamentație identică, scena *Răstignirii Domnului*, în centru, având în punctele simetrice medalioanelor evangheliștilor, de pe prima copertă, patru bumbi de protecție. Estetica cotorului este realizată prin două ornamente florale dreptunghiulare, netraforate, care, prin repetare succesivă, ajung la cifra șapte. Pe marginea interioară a ferecăturii de argint s-a inscripționat de către meșterul argintar: „Această Sf(ântă) Evanghelie s-au făcut cu cheltuiala priaosfinții sal(e) părintelui Inochentie Iliupoleos și cu ajutoriul dumisale Panaite Zoița. La Sf(ânta) M(ână)st(ire) Popouți cu hramul Sf(ântul) Ierar(h) Necolaie din Botoșani. 1834 noemvr(ie) 20”⁵⁴.

A doua *Evanghelie*⁵⁵, mai mică decât cea precedentă, cu text în limba greacă, a fost legată și ferecată asemănător cu prima, tot în lemn, catifea verde, ferecătură de argint aurit și medalioane iconografice în aceeași tehnică și aceleași reprezentări, însă cu deosebirea că modelul ornamental de pe cele două coperti identice, precum și cel de pe cotor sunt altele, iar medalioanele sunt mai mici, aproape rotunde și proporționate după mărimea copertiilor. Ca și în primul caz, pe marginea interioară a ferecăturii s-a însemnat: „Inochentie Iliupoleos, 1838, iulii 16”⁵⁶.

***

Așadar, în baza mărturiilor documentare suficiente utilizate în aceste rânduri, se poate concluziona cu certitudine că arhiepiscopul Inochentie Iliupoleos, ca prim român care a primit arhieria nominală, sub titlu onorific de mitropolit al eparhiei Iliupolei din jurisdicția Patriarhiei de Antiohia, s-a remarcat drept cea mai importantă personalitate dintre toți egumenii Mănăstirii Popăuți, arhieriei sau arhimandriții și, totodată, ca o figură eclesiastică de echilibru și curaj a Moldovei în plină epocă fanariotă.

⁵³ ASBt, *Parohia Sf. Nicolae Popăuți, dos. 5/1869*, f. 51, nr. 5; ASBt, *Primăria Botoșani, dos. 2/1873*, f. 11^v, nr. 75.

⁵⁴ *Evanghelia* (46x32x5 cm, 10 kg), Mănăstirea Neamț, 1821 (AMSNP, *Inv. nr. 108/1966*, f. 14^r, nr. 70) cu inscripție pe argintărie (AMSNP, *Inv. nr. 108/1966*, f. 19^r, anexa 1).

⁵⁵ ASBt, *Colecția documente, LX/98*, f. 1^r.

⁵⁶ ASBt, *Primăria Botoșani, dos. 2/1873*, f. 11^v, nr. 78; *Evanghelia mică* (18 x 12 x 6 cm, 1250 gr.) text în lb. greacă, fără foaie de titlu (AMSNP, *Inv. nr. 108/1966*, f. 14^r, nr. 71), însemnarea de pe ferecătură este trecută greșit în anexele documentului, adică „iulii 16” în loc de „iulii 16” (*ibidem*, f. 19^r, anexa 2).

Obiectele de patrimoniu moștenite din perioada egumeniei arhierelui Inochentie

După ce și-a conturat această personalitate ca slujitor al Mitropoliei Moldovei în calitate de duhovnic, tipograf și eclesiarh, în perioada 1794-1814, sub mitropolii: Iacob Stamati, Gavriil Bănulescu și Veniamin Costachi, Inochentie este numit egumen al Mănăstirii Popăuți de către patriarhul Serafim al Antiohiei, la insistențele domnului Moldovei Scarlat Alexandru Calimah și ale mitropolitul Veniamin. Înainte de a primi această funcție, știind că din poziția sa de arhimandrit nu va rezista presiunilor administrației mănăstirilor închinată din Moldova, de a rămâne prea mult în egumenie, ajuns la Damasc, primește de la patriarh dreptul de a fi egumen și administrator al domeniilor funciare ale mănăstirii „pe viață” și, totodată, aprobarea Patriarhiei Ecumenice de a fi hirotonit arhieriu, ca și predecesorii săi în egumenie. Însă pentru aceste drepturi câștigate, avea să se lupte mai multă vreme: pentru a fi hirotonit arhieriu, până la sfârșitul anului 1819, iar pentru egumenia „pe viață”, până în 20 martie 1823.

Ca arhieriu și egumen, avându-și reședința în Mănăstirea Popăuți, vlădica Inochentie, cu toate că a fost lipsit de eparhie, a avut o arhierie lucrătoare, grație unei rodnice colaborări cu mitropolitul Veniamin, care i-a cedat oficierea tainelor și ierurgiilor, inclusiv hirotoniile și sfințirile de biserici, din zona de nord a Moldovei.

Pe lângă slujirea sa arhierescă sacramentală, Inochentie, datorită calităților sale duhovnicești, a ajuns și autoritate bisericească de judecată locală pentru toate categoriile sociale, fiind mandatat, după caz, de către domnul țării, de mitropolit sau de către alte autorități centrale de stat.

În ceea ce privește patrimoniul imobil al mănăstirii, ca administrator al ctitoriei voievodale a Măritului Ștefan, de aici, a imprimat un evident impuls existențial acesteia, prin intervențiile făcute la timp, la începutul egumeniei sale, dar mai ales imediat după evenimentele dramatice de la 1821.

Odată cu trecerea la cele veșnice, Inochentie lăsa, la începutul anului 1840, Mănăstirii Popăuți și un important patrimoniu mobil de artă bisericească, – concretizat în piese de mobilier, obiecte de cult din materiale prețioase, icoane – și o interesantă bibliotecă, aflată astăzi în fondul de carte veche al mănăstirii.